

20. Tweektaligheid

Opdracht 20.1

Vraag: Noem zeven veel gesproken talen in Nederland.

Relevante paragraaf: 20.1 en 20.2

Antwoord: Naast het Nederlands onder meer: Surinaams (oftewel Sranan, de belangrijkste creooltaal van Suriname), Papiamentu (de creooltaal van Aruba, Bonaire en Curaçao), Moluks Maleis, Arabisch, Fries, Engels, Turks, Koerdisch, Tamazight (een Berbertaal). Deze laatste taal is overigens veel vaker de moedertaal van Nederlandse ingezetenen van Marokkaanse herkomst dan het (Marokkaans-)Arabisch.

Suggestie: Het is mogelijk om te verwijzen naar onderzoek naar thuistalen, bijvoorbeeld een onderzoek van Guus Extra e.a. naar thuistalen van bijna 14.000 leerlingen uit het Voortgezet Onderwijs in Den Haag (G. Extra e.a. (1998), *Allochtone talen in het voortgezet onderwijs*. Den Haag: VNG-uitgeverij). Uit een schriftelijke enquête bleek dat er naast het Nederlands 78 talen werden genoemd (bovendien vermeldden ruim honderd leerlingen een onbekende of niet te classificeren taal). De meest gesproken (allochtone) thuistaal was volgens de onderzoekers Hindi, met zo'n 1400 sprekers. Vermoedelijk wordt hiermee bedoeld op Sarnami, de op het Hindi gebaseerde taal van Surinamers van Hindoestaanse herkomst. Overigens kwam het Engels op de tweede plaats met ruim duizend sprekers. Veel talen hadden één spreker, onder andere Mongools, Oekraïens, Wolof (een Afrikaanse taal) en Zulu.

Opdracht 20.2

Vraag: Is er in Friesland sprake van diglossie? En hoe is dat in een dialectsituatie?

Relevante paragraaf: 20.2

Antwoord: Voorheen was er sprake van diglossie, met het Fries als L-taal voor de informele sfeer (bijvoorbeeld als thuistaal) en het Nederlands als H-taal, die ook op school werd geleerd. Van twee kanten is de functiescheiding de laatste decennia 'aangetast'. In de eerste plaats heeft het Nederlands terrein gewonnen in de informele sfeer. Anders geformuleerd: het Nederlands is

geïnfiltreerd in de informele domeinen. Daarnaast is het Fries ook min of meer geaccepteerd als communicatiemedium in officiële domeinen. Zo kunnen bestuursorganen in Friesland voor het opstellen van overheidsdocumenten kiezen voor het gebruik van de Nederlandse of de Friese taal. Ook bij rechtszittingen kan er Fries worden gebruikt. Tenslotte is het onderwijs een formeel domein, vroeger zeker het exclusieve terrein voor de H-taal. Na enkele experimenten in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw, krijgen leerlingen in Friesland ook enkele uren per week les in het Fries. Hierbij kan verder worden bedacht dat het Fries vroeger wel een ‘echte’ L-taal was, maar dat ze in tegenstelling tot andere L-talen wel gecodificeerd was in een woordenboek en een grammatica, en dat er een uitgebreide literatuur in het Fries bestaat.

In een dialectsituatie is er (in ieder geval traditioneel) ook sprake van diglossie. Het regionale dialect – bijvoorbeeld het Twents – wordt over het algemeen thuis geleerd en het is de taal voor informele situaties. De standaardtaal daarentegen wordt vooral op school geleerd en het gebruik van die standaardtaal past bij formelere situaties (hoewel veel dialectsprekers die standaardtaal met een al of niet zwaar accent zullen spreken). Deze functiescheiding begint ook in dialectgebieden te verdwijnen. Het Standaardnederlands wint aan invloed in de informele sfeer, terwijl daarnaast bijvoorbeeld lokale radio-uitzendingen in het dialect kunnen plaatsvinden.

Opdracht 20.3

Vraag: Veel talen van inheemse volken sterven uit en worden vervangen door dominante talen uit hetzelfde gebied. Probeer mogelijke nadelen en voordelen van dit proces voor de sprekers aan te geven, en voor de mensheid in het algemeen.

Relevante paragraaf: 20.2

Antwoord: Het gaat hier dus om taaldood. Voor individuele sprekers kan het een probleem zijn dat de taal die ze van huis uit spreken, verdwijnt; daarmee verliezen ze iets wat bij hun leven, bij hun sociale situatie hoort en wat ook een belangrijk symbool van hun eigen identiteit is. Ook kan het problematisch zijn dat steeds minder mensen (bijvoorbeeld familieleden) hun moedertaal spreken. Dat beperkt hun (informele) communicatiemogelijkheden. De ‘gebruikswaarde’ van een taal wordt minder. Voor ‘de mensheid in het algemeen’ (of misschien moet er gezegd worden: voor de cultuur in het algemeen) is het een nadeel dat een uniek ‘product’ van het menselijk leven zomaar verdwijnt. In dit opzicht kan je taaldood tot op zeker hoogte vergelijken met het vernietigen van andere cultuurproducten, zoals schilderijen en beelden. Als de betreffende taal ook geschreven wordt, dan wordt de literaire productie in die taal ook ontoegankelijk (behalve na vertaling in een meer gangbare taal).

Als voordeel kan genoemd worden dat individuele sprekers vermoedelijk een meer algemeen gangbare taal als moedertaal zullen krijgen (in volgende generaties), wat de algemene communicatiemogelijkheden vergroot en ook contact met andere culturen kan bevorderen. De ‘mensheid in het algemeen’ heeft er in die zin baat bij, dat meer mensen makkelijker met elkaar kunnen communiceren omdat ze een gemeenschappelijke taal hebben.

Zowel bij de individuele als de algemene voor- en nadelen gaat het dus eigenlijk steeds om een meer pragmatisch argument (communicatiemogelijkheden) en een meer ideëel argument (verlies van een cultuurgoed).

Suggestie: Bedenk dat het hierboven lijkt alsof er een keuze moet worden gemaakt tussen twee talen, terwijl tweetaligheid ook een reële mogelijkheid is. Zo kunnen nadelen (verlies van een

cultuurgoed) worden vermeden, terwijl er wel sprake is van een voordeel (mensen spreken ook een andere taal met meer communicatiemogelijkheden).

Opdracht 20.4

Vraag: Kan je twee voorbeelden noemen van taalpolitiek van de Nederlandse overheid, waarbij één voorbeeld betrekking heeft op het Nederlands en het andere op tweetaligheid, met name de positie van minderheidstalen?

Relevante paragraaf: 20.3

Antwoord: Taalpolitiek die betrekking heeft op het Nederlands:

- spellinghervorming;
- stimulering van het onderwijs Nederlands aan buitenlandse universiteiten.

Taalpolitiek die betrekking heeft op tweetaligheid, met name de positie van minderheidstalen:

- mogelijkheden voor Onderwijs in Allochtone Levende Talen (in de eerste vier groepen van het basisonderwijs gedurende enkele uren per week, maar wel gericht op introductie van het Nederlandstalige onderwijs via de eigen taal; in de laatste vier groepen van het basisonderwijs kan er buiten schooltijd voor enkele uren OALT worden aangeboden, los van het Nederlandstalige onderwijs en gericht op verdere verwerving van de eigen taal);
- het ter beschikking stellen van voorlichtingsmateriaal en dergelijke (bijvoorbeeld over huursubsidie, over onroerend-goedbelasting, enz.) in verschillende talen, met name Arabisch, Turks en Engels;
- de mogelijkheden voor het gebruik van minderheidstalen (met name Turks en Arabisch) in radio- en tv-programma's.

(Zie ook hierboven opdracht 3 over het Fries.)

Opdracht 20.5

Vraag: Veel kinderen spreken van huis uit niet de taal die op school wordt gebruikt. Welke argumenten worden er aangedragen om een transitioneel tweetalig onderwijsprogramma voor zulke kinderen te rechtvaardigen?

Relevante paragraaf: 20.4

Antwoord:

- De kloof tussen school en thuis wordt kleiner;
- Kinderen leren over het algemeen het best in de taal die ze het best beheersen;
- Het levert een bijdrage aan taalbehoud van de minderheidstaal (de mogelijkheid bestaat natuurlijk om dit juist als contra-argument te hanteren op basis van het uitgangspunt dat integratie gebaat is bij verlies van de eigen taal en acceptatie van de meerderheids- of nationale taal als thuistaal);

Bovendien – maar dat is een argument van andere orde – geven transitioneel tweetalige programma's over het algemeen goed resultaten te zien.

Opdracht 20.6

Vraag: Veel jongeren in Nederland gebruiken in hun onderlinge taal woorden en uitdrukkingen uit andere talen, bijvoorbeeld in de volgende zin.

Woelah, man, ik heb helemaal geen doekoe (waarin *woelah* uit het Arabisch afkomstig is en *doekoe* uit het Sranan).

'Ik zweer het je, man, ik heb helemaal geen geld.'

Is hier nu sprake van codewisseling of (lexicale) interferentie?

Relevante paragraaf: 20.6

Antwoord: Er lijkt hier eerder sprake te zijn van lexicale interferentie dan van codewisseling, omdat er bijvoorbeeld geen wisselingen van grotere eenheden uit het Nederlands en grotere eenheden uit het Sranan optreden. Vanuit verschillende talen worden er losse woorden of (korte) uitdrukkingen geleend. Bedenk ook dat codewisseling voorkomt onder tweetalige taalgebruikers, zoals de Turks-Nederlandse voorbeelden in 20.6 ook laten zien. Bij lexicale interferentie, zoals in het zinnetje in deze opdracht, is er over het algemeen geen sprake van competentie in de talen waar woorden uit geleend worden. Het betreffende zinnetje zou bijvoorbeeld afkomstig kunnen zijn uit de mond van een moedertaalspreker van het Nederlands, die noch Arabisch, noch Sranan spreekt.

Opdracht 20.7

Vraag: Zijn Engelse leenwoorden altijd goed in te passen in het Nederlands? Maak eens verleden-tijdsvormen van een aantal Engelse werkwoorden als *to save*, *to delete* en *to check*.

Relevante paragraaf: 20.6

Antwoord: Engelse leenwoorden zijn over het algemeen goed in te passen in het *mondelijke* Nederlands. Niet-Nederlandse klanken worden meestal òf overgenomen òf aangepast. Een woord als *goal* kan dus op z'n Engels worden uitgesproken of op z'n Nederlands: [ko:l]. Engelse woorden kunnen ook makkelijk in de Nederlandse morfologie worden ingepast, zoals onder meer het voorbeeld in de tekst van 20.6 ook laat zien waarin van een Engels nomen een Nederlands werkwoord wordt gemaakt: 'Zij heeft de hele middag *gecomputerd*'.

Anders is het met het *geschreven* Nederlands. Leenwoorden worden over het algemeen geschreven in de oorspronkelijke Engelse spelling, maar de vervoeging van Engelse werkwoorden kan problemen opleveren. Voor *to save* en *to check* is dat nog niet zo problematisch: 'zij savede' en 'hij checkte', hoewel met name het woordbeeld van *savede* voor veel mensen een beetje vreemd zal lijken. Bij *to delete* is het ingewikkelder. De verleden-tijdsvorm wordt gevormd op basis van het klankpatroon van het werkwoord. Als we uitgaan van het 'vernederlandste' werkwoord *deleten*, dan eindigt de stam van het verbum op een *t*, en dat betekent dat er *-te(n)* achter gevoegd moet worden voor de verleden-tijdsvorm. Dat betekent dat de verleden-tijdsvorm wordt: 'Madelon deletete de overbodige

regel'. In dit geval maakte het woordbeeld een nog vreemdere indruk dan *savede*. Het 'probleem' is natuurlijk opgelost als *deleten* ook in de spelling zou vernederlandsen, en dus *delieten* zou worden met als verleden-tijdsvorm *deliette*. Een woord dat in dit opzicht vergelijkbaar is met *deleten* is *skaten* ('op skates rijden').

Suggestie: Het is mogelijk om kort in te gaan op participia van oorspronkelijk Engelse (werk-) woorden in geschreven Nederlands. Veel mensen hebben de neiging om de suffixen gedeeltelijk Nederlands en gedeeltelijk Engels te maken zoals in *gechecked*, waar het volgens de spellingregels van het Nederlands *gecheckt* zou moeten zijn. Er zijn zelfs mensen die twijfelen bij een werkwoord als *typen*: *getypt* of *getyped*. Vermoedelijk is dit mede afhankelijk van hun uitspraak. Als ze het werkwoord op z'n Nederlands uitspreken, zullen ze zeer waarschijnlijk ook *getypt* schrijven.

Opdracht 20.8

Vraag: In opdracht (6) stond een zinnetje uit die vorm van jongerentaal die wel *straattaal* wordt genoemd. Hieronder volgt nog een voorbeeld.

Ik ga nieuwe patas buyen.
'Ik ga nieuwe schoenen kopen'

waarin *patas* is overgenomen uit het Sranan en *buyen* uiteraard van het Engelse *to buy*. Zou je straattaal een soort creooltaal kunnen noemen?

Relevante paragraaf: 20.7

Antwoord: Nee, straattaal is geen creooltaal, maar het gevolg van het invoegen van leenwoorden uit een andere taal. Een creooltaal komt voort uit een pidgin, die ontstaat wanneer mensen met elkaar moeten communiceren en geen gemeenschappelijke taal voorhanden hebben. Zoals in 20.7 wordt betoogd, kan zo'n pidgin uitgroeien tot een creooltaal. Bij straattaal is er veel eerder sprake van een bepaalde variëteit van het Nederlands, die wordt 'gekleurd' door het (overvloedig) gebruik van leenwoorden uit een andere taal, met name uit het Sranan en het Engels. Hieronder volgen nog enkele voorbeelden van dat soort leenwoorden, die overigens soms een vluchtig bestaan hebben omdat ze weer snel vervangen kunnen worden door andere woorden die 'in' raken.

<i>pipa</i> (Surinaams)	– pistool
<i>gila</i> (Surinaams)	– gulden
<i>sma</i> of <i>smaatje</i> (Surinaams)	– meisje
<i>do</i> (afgeleid van <i>dough</i> , Engels)	– geld
<i>wazzup</i> (afgeleid van <i>what's up</i> , Engels)	– wat is er aan de hand / hoe gaat het?
<i>ibne</i> (Arabisch)	– flikker, klootzak
<i>lan</i> (Turks)	– man (zoals in 'Hé, man, wat ga je doen?')

In straattaal komen ook veel Nederlandse woorden voor met een nieuwe betekenis, zoals *ballen* voor 'vrijen', *flex* (vermoedelijk afgeleid van *flexibel*) en *gruwelijk* voor 'heel goed / fantastisch'; *gruwelijk* of ook wel *gru* is vermoedelijk een verkorting van iets als 'gruwelijk goed'. Er zijn overigens in straattaal (of meertalige jeugdtaal) opvallend veel woorden om die betekenis weer te geven. Naast de genoemde onder meer ook *cool*, *vet* (beiden aan het eind van de vorige eeuw al een beetje achterhaald, dus niet meer 'in'), *da bomb*, *span*, *basis*, *tranga*, *master* en *dope*. (N.B. Zie ook het antwoord bij opdracht 2 in hoofdstuk 18.)

